

Funded by
the European Union

รายงานฉบับสมบูรณ์

การประเมินผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง
กรณีศึกษาชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี ตำบลมีชัย
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ภายใต้

โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง
สนับสนุนโดยสหภาพยุโรป

จัดทำโดย

กลุ่มสหกรณ์มิตรภาพมั่นคงหนองคาย จำกัด

วันที่ 1 เดือน ตุลาคม ปี 2564 ถึงวันที่ 30 เดือนกรกฎาคม ปี 2565

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	ก
สารบัญตาราง	ข
สารบัญรูปภาพ	ค
1. คำนำ	
2. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
3. วัตถุประสงค์การวิจัย	2
4. กระบวนการดำเนินการศึกษา	2
5. พื้นที่การศึกษา	3
6. ความเปราะบางของชุมชน	17
7. ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน	20

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลด้านสังคม	8
ตารางที่ 2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	10
ตารางที่ 3 ข้อมูลด้านกรรมสิทธิ์และการถือครองที่อยู่อาศัย	12
ตารางที่ 4 ข้อมูลด้านการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน	13
ตารางที่ 5 ข้อมูลด้านการเข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน	14
ตารางที่ 6 ข้อมูลประสบการณ์การเผชิญปัญหาในรอบ 5 ที่ผ่านมา 5 อันดับแรก	17

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เทศบาลเมืองหนองคาย	5
ภาพที่ 2 แสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี	6
ภาพที่ 3 แสดงลักษณะใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเทศบาลเมืองหนองคาย	7
ภาพที่ 4 แสดงภาพหมู่บ้านมิตรภาพนั้นคง	19

คำนำ

หนองคายเป็นเมืองชายแดนที่มีความสำคัญ เป็นพื้นที่ที่มียุทธศาสตร์ด้านการขนส่ง การท่องเที่ยว และอยู่บนเส้นทางสู่ประเทศจีน จึงมีการสร้างเส้นทางรถไฟทั้งรถไฟทางคู่และรถไฟความเร็วสูงเพื่อเชื่อมโยงกัน จากการเติบโตของเมืองและเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น หน่วยงานองค์กรและชุมชนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาของเมืองที่จะเกิดขึ้น ทั้งในเรื่องน้ำ และปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและท้าทายมากขึ้น การประเมินความเปราะบางของหนองคายคือเพื่อให้เข้าใจการกลายเป็นเมืองมากขึ้น และทำให้เกิดความเปราะบางต่อสภาพภูมิอากาศเพิ่มขึ้นอย่างไร รวมถึงความไม่เท่าเทียมกันของกลุ่มชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีรายได้น้อยและคนจนในเมือง โดยเลือกชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี ตำบลมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่ในการศึกษา

การประเมินผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง กรณีศึกษาชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี ตำบลมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ภายใต้โครงการประชาสังคมร่วมแรงเพื่อเปลี่ยนแปลงเมือง สนับสนุนโดยสหภาพยุโรป มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเมืองหนองคาย ทางด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและผลกระทบอันเนื่องมาจากการเติบโตจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ 2) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นข้อเสนอเชิงแนวทางการรับมือการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อเสนอให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยในรายงานฉบับนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเมืองหนองคายทางด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและผลกระทบอันเนื่องมาจากการเติบโตจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การจัดสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณโดยศึกษากับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 100 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ในสถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนโคกแมงเงา - สามัคคี เป็นชุมชนในเมืองซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่และคนใหม่ที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ สำหรับคนใหม่นี้อาศัยอยู่ในชุมชนมิตรภาพบ้านมั่นคงที่ซึ่งได้รับผลกระทบจากการเติบโตของเมืองและการพัฒนาพื้นที่ ถูกโยกย้ายที่อยู่อาศัยโดยเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ราชพัสดุที่ตั้งอยู่ในชุมชนโคกแมงเงา - สามัคคี หมู่ 8 ด้วยสภาพพื้นที่ที่ไม่ได้ถูกกำหนดไว้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับระบบโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะระบบสาธารณูปโภค การจัดการน้ำเสียจากครัวเรือนที่ไม่ได้มีการวางแผนไว้ ส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำเสีย น้ำท่วมขังในชุมชน และส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนด้วย และประเด็นที่เป็นผลจากการพัฒนาเมืองโดยเฉพาะการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่มีพื้นที่สัมพันธ์กันระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชากรไปมาทั้งในรูปแบบถาวร ชั่วคราว และประชากรแฝง ซึ่งพบในชุมชนใหม่ที่มีลักษณะการอยู่อาศัยร่วมกันของประชากรหลากหลายเชื้อชาติ ประเด็นดังกล่าวนี้เป็นประเด็นจัดว่าเป็นประเด็นสำคัญของพื้นที่ ซึ่งการพัฒนาและเกิดการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ทำให้มีประชากรแฝงเป็นจำนวนมากแต่การพัฒนาเมืองไม่ทันต่อความต้องการ อย่างไรก็ตาม พบว่า ชุมชนมีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยมีการเชื่อมโยงกันระหว่างองค์กรทั้งจากภายในและภายนอก เช่น สถาบันองค์กรพัฒนาชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีชัย เครือข่ายสภาตำบล สภาองค์กรชุมชนตำบล เทศบาลเมืองหนองคาย สำนักงานธนารักษ์จังหวัด และสถาบันวิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และศูนย์การเรียนรู้เพื่อชีวิตจังหวัดหนองคาย เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคีประสบความเปราะบางที่สำคัญใน 5 มิติ คือ 1) ผลจากการเติบโตจากการเป็นเมืองหน้าด่านชายแดน ได้แก่ ระบบการจราจรหนาแน่น การเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดโรงแรมหรือหอพักและนำมาซึ่งขยะ น้ำเสียและสิ่งปฏิกูล 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพและการลงทุน ได้แก่ ถนน รางระบายน้ำ ท่อระบายน้ำ ตึก อาคาร ระบบอุตสาหกรรม 3) นโยบายการสร้างที่อยู่อาศัย บ้านมั่นคงให้กับครัวเรือนผู้มีรายได้น้อย ทำให้เกิดประชากรแฝงขึ้นในชุมชน 4) ระบบสาธารณูปโภคไม่พร้อมใช้งานตามปกติ เนื่องจากความเป็นชุมชนเมืองส่งผลให้ไม่มีไฟฟ้าใช้อย่างเพียงพอ ไฟฟ้าดับบ่อย จากความต้องการใช้ไฟของรีสอร์ท ที่พักและประชากรแฝงที่เพิ่มขึ้น 5) สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงของเมืองและสภาพภูมิอากาศ ได้แก่ ปัญหาหนาวจัด ร้อนจัด น้ำเน่าเสีย ลมพายุและฝุ่นละออง PM 2.5 และ 6) ปัญหาน้ำท่วมจากการที่เป็นชุมชนในแนวแม่น้ำโขง กรณีฝนตกหนักจึงเกิดการเอ่อล้น ล้นริมตลิ่ง น้ำระบายไม่ทันและเข้าท่วมชุมชน

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวความคิดเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษมีวัตถุประสงค์หลักในการกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เกิดการพัฒนากระจุกตัวเฉพาะในเมืองใหญ่ โดยใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายเป็นตัวนำในการพัฒนา ซึ่งนอกจากจะช่วยกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่เฉพาะที่ได้รับการจัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษอันเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่เฉพาะและพื้นที่ใกล้เคียงโดยตรงแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และศักยภาพในการแข่งขันของประเทศในเวทีการค้าโลกอีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2548) ซึ่งพื้นที่ที่ได้รับการกำหนดและพัฒนาขึ้นมาภายใต้กฎหมาย และการบริหารกิจการภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษดังกล่าวนี้ จะมีการปรับปรุงลักษณะ ทางกายภาพของอสังหาริมทรัพย์เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ เช่น การให้สิทธิ ประโยชน์ทางภาษีการอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจการและบริการขึ้นพื้นฐานต่าง ๆ ตั้งแต่ระบบขนส่ง ระบบไฟฟ้า ระบบประปา นอกจากนี้ยังจัดให้มีกิจการสนับสนุนและกิจการต่อเนื่อง ได้แก่ การจัดให้มีระบบ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย และพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน เป็นต้น

จังหวัดหนองคายเป็นหนึ่งในจังหวัดเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่ในแผนยุทธศาสตร์เมืองชายแดนสำหรับพื้นที่พัฒนาที่สำคัญ ตามประกาศจากคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพื่อสร้างฐานการผลิตเชื่อมโยงกับอาเซียนและพัฒนาเมืองชายแดน ตามคำสั่งที่ 72/2557 เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2557 โดยจังหวัดหนองคายอยู่ในช่วงระยะที่สองและเริ่มดำเนินการในปี 2559 ซึ่งมีศักยภาพและโอกาสในพื้นที่เป็นช่องทางการค้าชายแดนไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากเป็นเส้นทางที่สามารถเชื่อมโยงกับเวียงจันทน์ (ลาว) ดังนั้น หนองคายจึงมีโครงข่ายการขนส่งทางถนน รถไฟ และทางอากาศ ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่การพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจเชื่อมโยงระหว่างหนองคายกับประเทศลาว นอกจากนี้ ความเป็นเมืองนำอยู่ของหนองคายยังนำไปสู่การพัฒนาเป็นที่พักอาศัยของนักลงทุนทั้งไทยและชาวต่างชาติ จึงทำให้ปัจจุบันนี้ จังหวัดหนองคายมีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วมาก โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย

สถานการณ์ในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่จังหวัดหนองคาย ปัจจุบันมีการเตรียมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเตรียมพื้นที่สำหรับรองรับการเป็นเขตอุตสาหกรรม การค้าการลงทุน และคมนาคมขนส่งระหว่างประเทศ เพื่ออำนวยความสะดวกในการให้บริการประชาชน ทั้งภาครัฐภาคเอกชนผู้ประกอบการ ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในส่วนของการสร้างพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า ประปา และมีการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ไม่เอื้อต่อการให้บริการในรูปแบบของระบบสาธารณูปโภค ซึ่งการพัฒนา ดังกล่าวจะนำมาซึ่งการกระตุ้นทางเศรษฐกิจ ทั้งการค้า การลงทุน การจ้างแรงงาน

เช่นเดียวกับเทศบาลเมืองหนองคาย จากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าว ทำให้ในเขตเทศบาลเมืองหนองคายเริ่มมีการขยายตัวความเป็นชุมชนเมืองมากขึ้นและมีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรที่เกิดจากการย้ายถิ่นฐานอพยพแรงงานจากเพื่อนบ้าน ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงที่แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว จีน จะเข้ามาทำงานในพื้นที่ เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการส่งผลกระทบด้านอื่นๆตามมา ทั้งทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การเพิ่มขึ้นของการอุปโภคบริโภคทำให้เกิดปัญหาปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้น สังเกตจากสถานการณ์ขยะที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจนเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะในเขตที่มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นบริเวณใจกลางเมืองและริมถนนเกือบทุกสาย และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากมีการขยายตัวด้านการศึกษา บ้านพักอาศัย อาคารพาณิชย์ ตลาดสด โรงงาน โรงแรม สถานพยาบาล ประชากรเหล่านี้จัดเป็นประชากรหลักที่ทิ้งขยะมูลฝอยภายในเทศบาลเมืองหนองคาย จึงทำให้ปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันมีปริมาณมากถึง

45-50 ต้นต่อวัน และจากปัญหาขยะที่สะสมนี้ก็ได้นำไปสู่ปัญหาน้ำเสียที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ซึ่งปัจจุบันปัญหาดังกล่าวยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สาเหตุมาจากในเขตเทศบาลเมืองยังไม่มีการจัดการขยะและการบำบัดน้ำเสียอย่างเป็นระบบโดยเฉพาะน้ำเสียที่เกิดจากบ้านเรือนในเขตเทศบาลจึงไหลทิ้งลงสู่แม่น้ำโขงโดยไม่ได้รับการบำบัดก่อน สถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในแม่น้ำโขง และวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก

ปัญหาขยะมูลฝอย เป็นเพียงปัญหาหนึ่งทางสิ่งแวดล้อมที่สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนกำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากโครงการพัฒนาของรัฐ เทศบาลเมืองหนองคายมีแนวโน้มของการเจริญเติบโตทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมสูง ดังนั้น การทำความเข้าใจสภาวะความเปราะบางของชุมชนจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเติบโตอย่างรวดเร็ว จะทำให้ชุมชนสามารถหาแนวทางในการรับมือและแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นได้ อันจะเป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนแก้ไขปัญหามาของชุมชนท้องถิ่นได้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเมืองหนองคายทางด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและผลกระทบอันเนื่องมาจากการเติบโตจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ
- 2) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นข้อเสนอเชิงแนวทางการรับมือการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. กระบวนการดำเนินการศึกษา

สำหรับวิธีการศึกษา ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน โดยมีขั้นตอนและวิธีการศึกษา ดังนี้

- 1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเริ่มจากการเก็บข้อมูลแบบพื้นฐาน การทบทวน สัมภาษณ์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของชุมชน จากนั้นจึงจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยเป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทชุมชน ความเป็นมา การพัฒนาเมืองชายแดนที่สอดคล้องชุมชน ผลที่เกิดขึ้น และภัยพิบัติ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย (1) ชุมชน ผู้นำ คณะกรรมการ และตัวแทนชุมชน และ (2) ตัวแทนจากเทศบาลเมืองหนองคาย การจัดสนทนากลุ่ม มีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้น 20 คน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน โดยมีแนวทางสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ตามประเด็นและแนวทางการสนทนากลุ่มที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของชุมชน ประวัติความเป็นมา การพัฒนาเมือง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผลกระทบที่เกิดขึ้น และแนวทางจัดการของชุมชน ควบคู่กับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant observation)

ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) เป็นการศึกษากับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ ประชากรในชุมชนที่อยู่อาศัยในชุมชน สามารถให้ข้อมูลและมีประสบการณ์ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของชุมชน โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์ ซึ่งครอบคลุมประเด็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และข้อมูลประสบการณ์ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงและการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชน ควบคู่กับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant observation)

- 2) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่ออธิบายในประเด็นความเป็นอยู่และ ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชายแดนในพื้นที่โครงการพัฒนาจากภาครัฐ โดยเก็บข้อมูลจำนวน 100 ครัวเรือน ซึ่งมีแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview Schedule) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลครอบคลุมข้อมูลทั่วไป ข้อมูลด้านสังคม เศรษฐกิจ รายได้ การถือครองทรัพย์สิน และการเข้าถึงแหล่งน้ำของครัวเรือน และนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ในสถิติเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายผลการศึกษาที่สอดคล้องกับชุมชน

4. พื้นที่การศึกษา

4.1 ความสำคัญของพื้นที่ศึกษา

จังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดที่ถูกเลือกให้เป็นหนึ่งในพื้นที่จังหวัดเขตเศรษฐกิจพิเศษ อยู่ในแผนยุทธศาสตร์เมืองชายแดนสำหรับพื้นที่พัฒนาที่สำคัญตามประกาศจากคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ มีศักยภาพและโอกาสในพื้นที่เป็นช่องทางการค้าชายแดนไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากเป็นเส้นทางที่สามารถเชื่อมโยงกับ เวียงจันทน์ (ลาว) ดังนั้น หนองคาย จึงมีโครงข่ายการขนส่งทางถนน รถไฟ และทางอากาศ ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่การพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจเชื่อมโยงระหว่างหนองคายกับประเทศลาว นอกจากนี้ ความเป็นเมืองนำอยู่ของหนองคายยังนำไปสู่การพัฒนาเป็นที่พักอาศัยของนักลงทุนทั้งไทยและชาวต่างชาติ จึงทำให้ปัจจุบันนี้ จังหวัดหนองคายมีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วมาก โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย

4.1 บริบท/ประวัติศาสตร์ชุมชน

สำหรับชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี ตำบลมีชัย เป็นชุมชนเก่าแก่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย ขอบเขตการปกครองครอบคลุมไปถึงหมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 8 ชุมชนโคกแมงเงาในอดีต จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่อาศัยอยู่บริเวณแห่งนี้มาก่อน เล่าให้ฟังว่า แต่เดิมที่ตั้งของชุมชนอยู่ในที่สูงกว่าพื้นที่ทั้งหมดรอบบริเวณนี้ มีลักษณะเป็นป่าทึบมีต้นไม้ใหญ่และสัตว์ป่าอาศัยอยู่ เป็นที่ล่าสัตว์และเก็บของป่าของชาวบ้านในสมัยนั้น และในดงป่าแห่งนี้ชาวบ้านได้เห็นแมลงป่อง (แมงเงา) ตัวใหญ่ ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า นางพญาแมงเงา อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ นอกจากนี้ยังได้มีแมลงป่องที่เป็นบริวารอีกมากมาย ชาวบ้านจึงเรียกดงป่าแห่งนี้ว่า “โคกแมงเงา” ซึ่งบ่อยครั้งที่นางพญาแมงเงาได้ปรากฏให้ชาวบ้านเห็น และยังมีแมงเงาตัวใหญ่อีก 2 ตัว ได้ปรากฏให้ชาวบ้านได้เห็นด้วย ตามความเชื่อชาวบ้านรอบบริเวณนี้จึงได้บูชานางพญาแมงเงาในฐานะเป็นเจ้าป่าแห่งนี้ และในช่วงเวลานั้นชาวบ้านได้สร้างรูปเหมือนของนางพญาแมงเงาด้วยหินศิลาแลงไว้เพื่อให้คนได้บูชาทุกครั้งที่มีเหตุร้ายเกิดขึ้นก็จะพากันมาบนบานกับนางพญาแมงเงาเพื่อให้ท่านให้ความช่วยเหลือ จนเวลาได้ล่วงเลยมาหลายปีหินศิลาแลงจึงถูกคนทำลายมีเฉพาะบางส่วนหลงเหลือไว้ ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีให้เห็นที่หมู่บ้านโคกแมงเงาแห่งนี้

ในสมัยก่อนพื้นที่บริเวณนี้ยังไม่มีบ้านเรือนของผู้คน พื้นที่โดยรอบส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่าและเป็นพื้นที่สาธารณะที่เป็นแหล่งน้ำ ป่าช้า ไม่ค่อยมีบ้านคนอยู่อาศัย การสัญจรผ่านไปมาใช้การเดินทางเท้าเป็นหลักเนื่องจากถนนยังเป็นถนนดินลูกรังและเป็นทางเดินเกวียน ซึ่งเป็นเพียงทางผ่านสายเล็ก ๆ ไปไร่นาของชาวบ้าน ต่อมาจึงได้มาตั้งหมู่บ้านขึ้นและให้ชื่อว่า บ้านโคกแมงเงา และชาวบ้านจึงได้ใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งที่บ้านโคกแมงเงาสร้างวัดขึ้นมาแล้วเรียกตามหมู่บ้านว่า “วัดโคกแมงเงา” ซึ่งบริเวณตรงที่สร้างวัดนั้นเป็นโขดหินศิลาแลง ชาวบ้านเชื่อว่ามีวัตถุโบราณฝังอยู่และเมื่อพากันขุดลงไปก็ได้พบเห็นพระพุทธรูปหลายองค์ที่สร้างในยุคโบราณ จึงได้แจกจ่ายกันไป และมีพระพุทธรูปองค์หนึ่งซึ่งหุ้มด้วยทองคำขนาด 9 นิ้ว ที่ชาวบ้านได้ขุดพบและมีคนนำไปที่บ้านเพื่อเก็บไว้เป็นของส่วนตัว แต่แล้วต้องนำกลับมาไว้ที่วัดเหมือนเดิมเพราะขณะที่เก็บพระพุทธรูปองค์นี้ไว้ เกิดความไม่สบายใจ เจ็บป่วยอยู่ตลอดเวลา ส่วนพระพุทธรูปที่เหลือที่ชาวบ้านได้นำไป ทุกคนต้องนำกลับมาคืนให้ที่วัดเพราะเกิดความไม่สบายใจและมีเรื่องที่ต้องทำให้ลำบาก

เสมอ บางคนถึงกับเสียชีวิต ซึ่งพระพุทธรูปทองคำ นั้น มีชื่อเรียกว่า “พระเจ้าหมื่นเมืองแสน” ซึ่งทางวัดได้เก็บรักษาไว้อย่างดี จนมาถึงปัจจุบัน

ในช่วงปี 2510 -2518 เริ่มมีคนต่างเชื้อชาติเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ ทั้งชนชาติญวน และคนชาตินลาว ซึ่งเป็นช่วงสงครามทางการเมืองหรือ “ลาวแตก” เกิดศูนย์อพยพคนลาวที่เข้ามาอาศัยยังประเทศไทย โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นที่ตั้งของสำนักงานที่ดินจังหวัดหนองคายในปัจจุบัน ซึ่งคนเหล่านี้ถูกมองจากคนพื้นที่ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ มักมีปัญหาทะเลาะกันจากอคติทางชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง โดยหันมาทำการค้าขายข้ามพรมแดนไทย-ลาวโดยมีคำกล่าวที่ว่า “คนไทยเอาปลาไปขายและแลกทองที่ลาวกลับมา” และในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2549 ชุมชนโคกเมงเงา-สามัคคี พื้นที่บางส่วนของชุมชนได้ถูกจัดให้เป็นพื้นที่รองรับการอยู่อาศัยของประชากรที่ได้รับผลกระทบเรื่องที่อยู่อาศัย เกิดการก่อตั้งหมู่บ้านมิตรภาพมั่นคงหนองคายขึ้น ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 8 มีเนื้อที่ 11 – 2 – 95.4 ไร่ จัดให้เช่าเนื้อที่ 5 – 2 – 78 ไร่ เป็นที่ราชพัสดุทั้งแปลง รวมทั้งสิ้น 91 หลัง ซึ่งบริหารโดยสหกรณ์มิตรภาพมั่นคงหนองคาย จำกัด ดำเนินการภายใต้โครงการบ้านมั่นคง สถาบันองค์กรพัฒนาชุมชน พอช. (องค์การมหาชน) สำหรับประชากรที่อาศัยอยู่ที่บ้านมั่นคงนี้เดิมอาศัยอยู่ในเมืองในพื้นที่ของเอกชน ภายหลังได้ถูกให้ย้ายออกจึงจำเป็นต้องหาที่อยู่ใหม่ที่มีความใกล้เคียงกับที่อยู่เดิมและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับเมือง คือ การรับจ้างและค้าขาย ชุมชนโคกเมงเงา-สามัคคีจึงเป็นทั้งชุมชนเดิมและชุมชนใหม่ซึ่งมีความหลากหลายของประชากรทั้งคนดั้งเดิมและคนใหม่ที่ย้ายเข้ามา

ปัจจุบันชุมชนโคกเมงเงา-สามัคคี มีประชาชนอาศัยอยู่ในชุมชนหนาแน่น เมื่อก่อนมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาประมาณ 7-8 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2555 เมื่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเขตการปกครองของเทศบาล จึงเปลี่ยนผู้นำมาเป็นประธานชุมชน ประกอบด้วย ประธานกรรมการชุมชน รองประธานกรรมการฝ่ายปกครอง กรรมการฝ่ายป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย กรรมการฝ่ายการคลัง กรรมการฝ่ายการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม กรรมการฝ่ายสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม กรรมการฝ่ายพัฒนา กรรมการฝ่ายกิจการเด็กและสตรี กรรมการฝ่ายสวัสดิการสังคม กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ กรรมการฝ่ายปฏิคมและเลขานุการ นอกนั้นเป็นกรรมการที่คนก็ได้ตามความเหมาะสม และมีกรรมการที่ปรึกษาชุมชนจำนวนตามความเหมาะสม

สำหรับการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการวางแผนเป็นแนวทางในการพัฒนา การจัดระเบียบชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีระเบียบวินัย ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการพัฒนาหลายด้าน เช่น ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดรักษาความปลอดภัยในชุมชน มีการบรรเทาสาธารณภัย และการรักษาวินัย ด้านการรักษาความปลอดภัยในชุมชน จัดกิจกรรมเคารพกฎหมายและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น จัดทำป้ายเกี่ยวกับเครื่องหมายกฎจราจรที่เหมาะสมด้านระเบียบวินัย กำลังดำเนินการขอบัญญัติของชุมชนเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน ด้านกฎหมาย กำลังดำเนินการอบรมชุมชนให้มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเบื้องต้นและการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ส่วนด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ได้กำหนดแนวทางการป้องกันปัญหายาเสพติดโดยมีมาตรการในการดำเนินการกับผู้ค้าและผู้เสพ มีการประชาสัมพันธ์ต่อต้านยาเสพติดอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้โดยการอาศัยความร่วมมือกับประชาชนในการทำกิจกรรมการเสียสละ

4.2 สภาพพื้นที่ทางกายภาพ

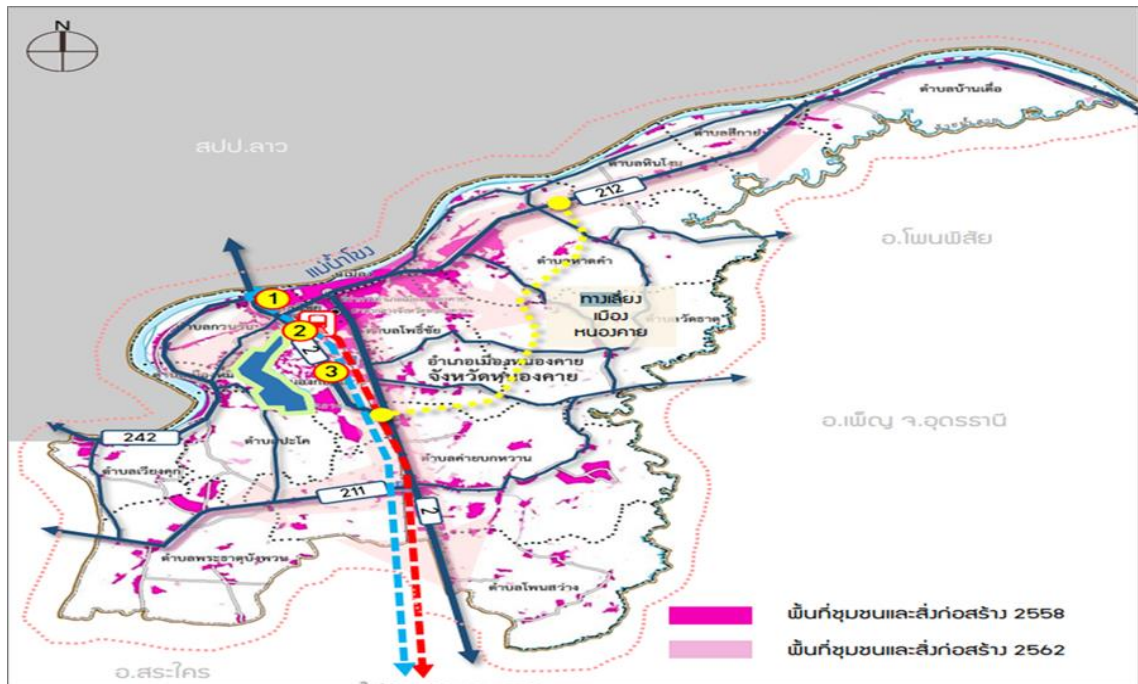
ภาพที่ 1 แสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เทศบาลเมืองหนองคาย

เทศบาลเมืองหนองคาย มีขนาดเนื้อที่ 35.15 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนหนึ่งคือด้านทิศเหนือติดต่อกับแม่น้ำโขงมีความยาวประมาณ 5 กิโลเมตร พื้นที่ที่มีความลาดเอียงจากริมแม่น้ำโขงเข้าสู่ตัวเมืองถึงพนังชลประทานซึ่งถูกสร้างขึ้นมาเพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมและป้องกันริมตลิ่งทลายหายไปแม่น้ำโขงที่ได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ และยังมีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำให้มีจุดผ่านแดนที่ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในเขตเทศบาล มีจุดผ่านแดนถาวร 2 จุด คือ 1) จุดผ่านแดนด่านสะพานมิตรภาพไทย - ลาว ระหว่าง อำเภอเมืองหนองคาย และกำแพงนครเวียงจันทน์ และ 2) จุดผ่านแดนด่านท่าเสาติง ระหว่าง อำเภอเมืองหนองคาย และท่าเตื่อ กำแพงนครเวียงจันทน์ ซึ่งถือเป็นจุดสำคัญของการพัฒนาเมืองชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การคมนาคม การท่องเที่ยว ตลอดจนประเด็นการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ส่งผลให้มีความเจริญและอัตราการขยายตัวของชุมชนเมืองค่อนข้างสูงทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมาก

ภาพที่ 2 แสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี

ชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี เป็นชุมชนหนึ่งที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย ตั้งอยู่ที่ถนนมิตรภาพหรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 ก่อสร้างช่วงปี พ.ศ. 2501-2504 เป็นถนนเลี้ยวเมืองชื่อถนนเฉลิมพระเกียรติ ก่อสร้างขึ้นมาใหม่โดยไปสิ้นสุดที่สะพานมิตรภาพไทย-ลาว ตำบลมีชัย ผ่านบริเวณด้านหน้าของชุมชนโคกแมงเงา – สามัคคีก่อนเข้าสู่ด่านพรมแดนระหว่างประเทศ แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีพื้นที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับจุดสำคัญของความเป็นเมืองชายแดนและการพัฒนาพื้นที่ชายแดน สภาพทั่วไปของชุมชน พื้นที่อยู่อาศัยเป็นเนินสูงน้ำท่วมไม่ถึงแต่พื้นที่ทำเกษตรเป็นพื้นที่ลุ่ม ปัจจุบันชุมชนไม่มีป่าไม้ตามธรรมชาติ ป่าดั้งเดิม หรือป่าชุมชน แต่มีป่าไม้ซึ่งไม้เศรษฐกิจเข้ามาแทนที่ เช่น ป่าโกโก้และป่ายาลิปตัส มีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำนานาชาติไหลผ่านเขตเทศบาลเมืองหนองคาย เป็นแม่น้ำสายหลักสำคัญที่ประชาชนในเขตเทศบาลใช้ในการอุปโภคบริโภค การประกอบอาชีพ การขนส่ง และมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนคือ ห้วยวังฮู ในอดีตเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนและเป็นแหล่งน้ำสำคัญในการทำเกษตร และยังเป็นเสมือนแหล่งรองรับน้ำจากการระบายของชุมชนและที่พักที่อยู่ใกล้เคียงอีกด้วยส่งผลต่อคุณภาพน้ำและสัตว์น้ำ ปัจจุบันจึงมีความสำคัญคือเป็นแหล่งน้ำหลักในการทำเกษตรเท่านั้น

ภาพที่ 3 แสดงลักษณะใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเทศบาลเมืองหนองคาย

การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณกลางชุมชนจะเป็นที่อยู่อาศัย บ้านเรือน ร้านค้า และที่พักอาศัย ส่วนรอบ ๆ จะใช้ที่ดินในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำนา ทำสวนผลไม้ และปลูกพืชเศรษฐกิจ การถือครองที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ดินที่ได้รับมรดกตกทอดกันมาไม่ได้มีการซื้อขายและมีกรรมสิทธิ์เป็นของตนเอง ส่วนการเช่าพื้นที่ พบในกรณีชุมชนมิตรภาพบ้านมั่นคง ที่จำเป็นต้องเช่าพื้นที่อยู่อาศัยเนื่องจากเป็นคนใหม่ที่ย้ายมาจากที่อื่นโดยเช่าจากราชพัสดุและธนารักษ์ สำหรับการซื้อขายที่ดินในชุมชนไม่มีการซื้อขายเนื่องจากยังไม่พบว่ามีคนเข้ามาติดต่อขอซื้อ อีกทั้งแต่ละครัวเรือนไม่ได้มีที่ดินถือครองจำนวนมากพอที่จะแบ่งขายได้ บางคนมีเพียงที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการและมีพี่น้องเยอะ จะมีเพียงที่อยู่อาศัยแต่ไม่มีที่ดินทำกิน โดยพบว่า ผู้ที่มีที่ดินทำกินมากที่สุด 15 ไร่ และน้อยที่สุด 1-2 งาน ใช้สำหรับปลูกผัก ทำสวน อีกทั้งพื้นที่บางส่วนถูกเวนคืนที่ดินช่วงที่มีการขยายถนนมิตรภาพโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำกิน ที่สวนผลไม้ ทำให้จำนวนการถือครองที่ดินมีจำนวนน้อยลง

ชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี เป็นชุมชนเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาเมืองทั้งในมิติของเมืองชายแดน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวของประชากรระหว่างพรมแดน การขยายตัวของเศรษฐกิจ การค้า การขยายตัวของเมืองและการเพิ่มขึ้นของประชากร เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา โดยเฉพาะทางด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดินและการพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยซึ่งมีคนนอกพื้นที่เข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากทำให้มีการสร้างบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น นอกจากจะส่งผลต่อการใช้ทรัพยากรในพื้นที่แล้ว การมีสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้นก่อให้เกิดผลกระทบโดยเฉพาะเกิดปัญหาน้ำท่วมขังที่มาจากระบบการจัดการและการระบายน้ำที่ไม่ดีนำไปสู่ปัญหาสุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

4.3 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

1) สภาพทางสังคม

เทศบาลเมืองหนองคายมีขนาดใหญ่มีชุมชนในเขตพื้นที่ 43 ชุมชน ปัจจุบันมีประชากรตามทะเบียนบ้าน 46,850 คนแบ่งออกเป็นเพศชาย 22,918 คนและเพศหญิง 23,932 คน โดยสัดส่วนประชากรอยู่ในวัยแรงงาน อายุระหว่าง 16-60 คิดเป็นร้อยละ 61 ของประชากรทั้งหมด และประชากรแฝงที่อพยพเข้ามาไม่ต่ำกว่า 50,000 คน (สำนักงานเทศบาลเมืองหนองคาย, 2564) โดยประชากรแฝงเป็นชาวต่างชาติที่มาจากประเทศลาว เวียดนามและโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศจีน แสดงให้เห็นว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรในเขตเทศบาลนั้นยังคงเพิ่มขึ้น อีกทั้งจังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดชายแดนที่มีการค้า การลงทุนกับประเทศเพื่อนบ้านและสามารถเชื่อมโยงสู่อินโดจีน เชื่อมต่อและใกล้เมืองหลวงกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) อีกทั้งในปี พ.ศ. 2559 ประเทศไทยได้ก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) และการประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบกับการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ยังเพิ่มความน่าสนใจในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนแนวโน้มการเป็นพื้นที่พัฒนาระบบรถไฟความเร็วสูงเชื่อมโยงภูมิภาคระหว่างหนองคาย – เวียงจันทน์ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชากรเพิ่มมากขึ้นทั้งเพื่อการท่องเที่ยว การประกอบอาชีพ การเป็นแรงงาน ตลอดจนการอยู่อาศัย แต่ในขณะเดียวกันการขยายตัวของพื้นที่กลับคงที่ไม่ได้เป็นไปตามแนวโน้มความหนาแน่นของประชากรที่เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

สำหรับข้อมูลบริบททั่วไปของพื้นที่เมืองหนองคายด้านอายุของสมาชิกในครัวเรือน พบว่า สมาชิกในครัวเรือนมีอายุระหว่าง 20-40 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.00 รองลงมาคือมีอายุมากกว่า 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.50 และอยู่ระหว่าง 41-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.50 ส่วน เมื่อพิจารณาแล้วเป็นวัยแรงงาน สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มในประเด็นโครงสร้างประชากร คือ ส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงานมากที่สุด เมื่อพิจารณาบริบทชุมชนแล้วด้วยความที่เป็นชุมชนในเมือง ในชุมชนและใกล้เคียงมีแหล่งประกอบอาชีพ มีงานให้ทำ และส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินส่งผลให้ลูกหลานหรือประชากรเลือกที่จะทำงานที่บ้านมากกว่าการย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่น ในครัวเรือนมีสมาชิกที่เป็นผู้เปราะบาง ส่วนใหญ่คือ ผู้สูงอายุ เฉลี่ย 2 คนต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 29 รองลงมาคือ เด็กเล็กตั้งแต่ 6 ขวบลงไป เฉลี่ย 1 คนต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 11 และผู้เปราะบางชั่วคราว เฉลี่ย 1 คนต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10 (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ข้อมูลด้านสังคม

บริบททั่วไป	ร้อยละ	
อายุของสมาชิกในครัวเรือน		
น้อยกว่า 20 ปี	20.90	
ระหว่าง 20-40 ปี	31.00	
ระหว่าง 41-60 ปี	23.50	
มากกว่า 60 ปี	24.50	
รวม	100.00	
จำนวนคนเปราะบาง (ต่อครัวเรือน)	จำนวน	ร้อยละ
ผู้พิการ	1	5.00
	2	4.00
ผู้สูงอายุ	1	29.00
	2	28.00

บริบททั่วไป	ร้อยละ	
ผู้ป่วยติดเตียง	1	1.00
	2	0.00
เด็กเล็กตั้งแต่ 6 ขวบลงไป	1	11.00
	2	0.00
ผู้ป่วยเรื้อรัง	1	4.00
	2	2.00
ผู้เปราะบางซ้ำซ้อน	1	2.00
	2	0.00
กลุ่มคนเปราะบางอื่นๆ	1	0.00
	2	0.00
รวม	100.00	

ชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี มีครัวเรือนทั้งสิ้น 661 ครัวเรือน จำนวนประชากร 1,158 คน (ชาย 564 คน หญิง 594 คน) (สำนักงานเทศบาลเมืองหนองคาย, 2564) ประชากรในชุมชนนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นคนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมในพื้นที่ จำนวน 570 ครัวเรือน และอีกส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มคนที่ย้ายมาจากที่อื่น ซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนมิตรภาพบ้านมั่นคง จำนวน 91 หลังคาเรือน ซึ่งประกอบอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่และเป็นผู้มีรายได้น้อย โดยประชากรที่อาศัยในชุมชนมิตรภาพบ้านมั่นคงนี้เคยอาศัยอยู่ในเมืองในพื้นที่ของเอกชนและที่ว่างเปล่า ก่อนจะถูกให้ย้ายออกเนื่องจากที่ดินดังกล่าวถูกปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์และการพัฒนาที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจในบริบทเมืองชายแดนและการเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี ทั้งคนเก่าและคนใหม่มีประธานชุมชนเป็นผู้นำทำหน้าที่ติดตามดูแลและแจ้งข่าวสารต่าง ๆ ให้รับทราบ ส่วนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสำหรับคนเก่าหรือคนดั้งเดิมนั้น ดำเนินไปตามวิถีปกติทั้งการทำกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมการพัฒนา ตลอดจนการบุญประเพณี มีเพียงสมาชิกชุมชนที่เป็นคนใหม่ยังมีส่วนร่วมับชุมชนค่อนข้างน้อย

ในส่วนของกลุ่มองค์กรที่เป็นทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่สำคัญนั้น พบว่า ชุมชนไม่มีกองทุนหรือกลุ่มองค์กรที่เป็นจัดตั้งและดำเนินการโดยชุมชนเอง แต่พบว่ามีกลุ่ม องค์กร ที่ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ที่สนับสนุนเช่นเดียวกับหลาย ๆ ชุมชน ได้แก่ กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ของหมู่บ้าน ศพละ 50 บาท กองทุนขยะ โดยเป็นเหมือนกองทุนประกันชีวิตซึ่งมีทุกชุมชนซึ่งจะต้องคัดแยกขยะตามแนวทางจัดการแล้วนำไปขายจะได้เป็นสวัสดิการและจะได้รับเงินตอนเสียชีวิต และกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น ชุมชนมีโรงเรียนบ้านโคกแมงเงา เป็นสถานศึกษาในพื้นที่และยังเป็นพื้นที่ใช้ทำกิจกรรมของชุมชน อาทิเป็นที่ตั้งของศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลมีชัย (กศน.) เป็นที่ทำการกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ และเป็นที่ทำการของศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) และมี อสม.ทำงานร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ในการดูแลและให้บริการสุขภาพของชุมชนในเบื้องต้น และประสานงานส่งต่อเพื่อรักษาต่อ มีเทศบาลเมืองหนองคายคอยดูแลเรื่องสวัสดิการที่ควรได้รับ และชุมชนยังคอยดูแลช่วยเหลือกันอยู่เสมอ

2) สภาพทางเศรษฐกิจ

2.1 อาชีพ รายได้และรายจ่ายของครัวเรือน

อาชีพของครัวเรือน พบว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร ประกอบด้วย รับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 21.60 ค่าขาย/ธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 13.90 ในขณะที่ภาคการเกษตร มีเพียงร้อยละ 4.90 สอดคล้องกับรายได้ของครัวเรือน ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง ระหว่าง 5,000-15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 42.00 รองลงมาคือ ระหว่าง 15,001-30,000 บาท ร้อยละ 28.00 และมากกว่า 30,000 บาท ร้อยละ 13.00 โดยแหล่งที่มาของรายได้มากที่สุดคือ ค่าจ้าง/เงินเดือน รองลงมาคือ รับจ้างทั่วไป และค่าขาย/ธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 44, 22 และ 15 ตามลำดับ ด้านภาระหนี้สิน พบว่า การมีภาระหนี้สิน และไม่มีหนี้สิน มีสัดส่วนเท่ากันคือ คิดเป็นร้อยละ 50 และส่วนใหญ่มีหนี้สิน มากกว่า 30,000 บาทขึ้นไป ร้อยละ 68.10

ในขณะที่มีรายจ่ายค่าอาหาร มากที่สุดถึงร้อยละ 72 จากประเด็นนี้เมื่อพิจารณาสภาพพื้นที่ด้วยความเป็นชุมชนเมืองอยู่ใกล้แหล่งจำหน่ายสินค้าและอาหาร โดยพบว่า ตลาดโพธิ์ชัย ห่างจากชุมชนประมาณ 5 กิโลเมตร เป็นตลาดเช้าซึ่งที่พ่อค้า แม่ค้า และคนในชุมชนนิยมไปซื้อหาอาหาร และประการสำคัญคือ จากการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมและการขยายตัวของที่พักอาศัย บ้านเรือนที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้การระบายน้ำเสียจากครัวเรือน จากที่พักอาศัยไหลลงสู่แหล่งน้ำซึ่งเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน ทำให้คุณภาพน้ำแย่งส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำ เช่น ปลา ปู ฯลฯ มีกลิ่นคาวไม่น่ารับประทานเช่นเมื่อก่อนคนในชุมชนจึงหันไปซื้อจากที่อื่น จากเหตุผลดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อรายจ่ายค่าอาหารที่เพิ่มมากขึ้น (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 อาชีพ รายได้ รายจ่ายของครัวเรือน

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละ
อาชีพของครัวเรือน	
เกษตรกร	4.90
รับจ้างทั่วไป	21.60
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	13.90
พนักงาน/ลูกจ้าง บริษัทหรือห้างร้าน	10.80
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	4.40
รับราชการหรือลูกจ้างของหน่วยงานราชการ	2.60
นักเรียน/นักศึกษา	15.40
ไม่สามารถทำงานได้ เช่น พิการ	2.80
ว่างงาน	23.40
อื่น ๆ	0.30
รวม	100.00
รายได้ของครัวเรือน	
น้อยกว่า 5000 บาท	10.00
ระหว่าง 5000-15000 บาท	42.00
ระหว่าง 15001-30000 บาท	28.00
มากกว่า 30000 บาท	20.00
รวม	100.00
แหล่งที่มาของรายได้	

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละ
ค่าจ้าง/เงินเดือน	44.00
ภาคการเกษตร	2.00
รับจ้างทั่วไป	22.00
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	15.00
ขายที่ดิน	0.00
ค่าให้เช่าที่ดิน/ค่าเช่าอยู่อาศัย	2.00
บำนาญ/บำนาญ	4.00
สวัสดิการรัฐ (บัตรสวัสดิการ, เบี้ยผู้สูงอายุ, ผู้พิการ, เงินแรกเกิดฯลฯ)	7.00
ลูกหลานส่งกลับมาให้	4.00
รวม	100.00
ภาระหนี้สิน	
มี	50.00
ไม่มี	50.00
รวม	100.00
จำนวนหนี้สินทั้งหมด	
น้อยกว่า 5,000 บาท	2.10
ระหว่าง 5,000-15,000 บาท	14.90
ระหว่าง 15,001-30,000 บาท	14.90
มากกว่า 30,000 บาท	68.10
รวม	100.00
รายจ่ายของครัวเรือน	
น้อยกว่า 5000 บาท	27.00
ระหว่าง 5000-15000 บาท	44.00
ระหว่าง 15001-30000 บาท	16.00
มากกว่า 30000 บาท	13.00
รวม	100.00
รายจ่ายในครัวเรือน	
ค่าอาหาร	72.00
การศึกษา	2.00
ค่าสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า, น้ำประปา, ฯลฯ)	9.00
ค่าเช่าบ้าน	1.00
ซ่อมแซมบ้าน/ต่อเติมที่อยู่อาศัย	4.00
เลี้ยงโชค/ซื้อหอย	0.00
ลงทุนด้านการเกษตร/ลงทุนค้าขาย, ธุรกิจ	4.00
ภาษีสังคม (บุญประเพณี, งานแต่ง, บวช, ฌาปนกิจ ฯลฯ)	1.00
ค่าส่งงวดบ้าน	0.00

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละ
ค่าส่งจวทรถ	6.00
ค่าของใช้ในครัวเรือน/ค่าโทรศัพท์	1.00
ค่าประกันชีวิต/ประกันภัยต่าง ๆ	0.00
รวม	100.00

2.2 ข้อมูลด้านความมั่นคงของครัวเรือนและการถือครองทรัพย์สิน

จากข้อมูลพบว่า กว่าร้อยละ 78 มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง โดยมีบ้านอยู่อาศัยเป็นกรรมสิทธิ์ของครัวเรือนเอง 73 และพบว่ามีที่อาศัยอยู่บนที่ดินของตนเองแต่ต้องเช่าจากรัฐ ร้อยละ 10 ซึ่งอาจหมายถึงประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนมิตรภาพบ้านมั่นคงที่อาศัยและเช่าอยู่ในพื้นที่ของราชพัสดุ ลักษณะของที่พักอาศัย ส่วนใหญ่เป็นบ้านปูนชั้นเดียว ร้อยละ 66 และร้อยละ 17 เป็นบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ (ดังตารางที่ 3) ตารางที่ 3 ข้อมูลด้านกรรมสิทธิ์และการถือครองที่อยู่อาศัย

กรรมสิทธิ์และการถือครองที่อยู่อาศัย	ร้อยละ
กรรมสิทธิ์และการถือครองที่ดิน	
มี	78.00
ไม่มี	22.00
รวม	100.00
กรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยของครัวเรือน	
เป็นของตนเอง	73.00
เป็นบ้านเช่า	9.00
เป็นของตนเอง อยู่ระหว่างการเช่าซื้อ (ผ่อนชำระ)	2.00
เป็นของตนเอง แต่ติดจำนองค้ำประกันเงินกู้	0.00
เป็นของตนเอง บนที่ดินสาธารณะ	1.00
อาศัยบ้านญาติ	2.00
เป็นของตนเองบนที่ดินเอกชน	1.00
เป็นของตนเองแต่เช่าที่ดินรัฐ	10.00
อื่น ๆ	2.00
รวม	100.00
ลักษณะโครงสร้างอาคาร/ที่อยู่อาศัย	4.00
บ้านไม้ชั้นเดียว	5.00
บ้านไม้มกพื้นสูง	3.00
บ้านไม้สองชั้น	17.00
บ้านครึ่งปูนครึ่งไม้	66.00
บ้านปูนชั้นเดียว	3.00
บ้านปูนสองชั้น	2.00
อื่น ๆ	4.00
รวม	100.00

การถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนกว่าร้อยละ 89 มีรถจักรยานยนต์ไว้ใช้งาน โดยเฉลี่ย 1 คัน ต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 43 และมีรถยนต์ได้แก่ รถปิกอัพและรถยนต์นั่งส่วนบุคคล คิดเป็นร้อยละ 27 และ 23 ตามลำดับ เฉลี่ยจำนวน 1 คันต่อครัวเรือน แม้จะเป็นสัดส่วนที่ไม่สูงแต่ข้อมูลแสดงให้เห็นถึงประชากรที่มีความสามารถและรายได้ที่เพียงพอที่จะเข้าถึงทรัพย์สินดังกล่าว กว่าร้อยละ 53 มีเครื่องปรับอากาศไว้ในครัวเรือน เฉลี่ยจำนวน 1 เครื่องต่อครัวเรือน และครัวเรือนมีโทรศัพท์เคลื่อนที่ไว้ใช้งาน คิดเป็นร้อยละ 95 โดยมีจำนวนเฉลี่ย 3 เครื่องต่อครัวเรือนซึ่งใกล้เคียงกับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน แสดงให้เห็นว่าสมาชิกในครัวเรือนมีโทรศัพท์เคลื่อนที่ไว้ใช้งานทุกคน (ดังตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ข้อมูลด้านการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน

การถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน	ร้อยละ
รถจักรยานยนต์	
1 คัน	48.00
2 คัน	24.00
3 คัน	10.00
4 คัน	6.00
5 คัน	1.00
6 คัน	0.00
อื่น ๆ	11.00
รวม	100.00
รถปิกอัพ	
1	26.00
2	0.00
3	1.00
ไม่มี	70.00
อื่น ๆ	100.00
รถยนต์นั่งส่วนบุคคล	
1	18.00
2	3.00
3	1.00
4	1.00
อื่น ๆ	77.00
รวม	100.00
เครื่องปรับอากาศ	
1	32
2	11
3	8
4	2

การถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน	ร้อยละ
อื่น ๆ	47.00
รวม	100.00
โทรศัพท์มือถือเคลื่อนที่	
1	12.00
2	19.00
3	28.00
4	20.00
5	10.00
6	4.00
7	1.00
8	0.00
9	1.00
อื่น ๆ	5.00
รวม	100.00

2.3 ข้อมูลด้านการเข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนร้อยละ 89 มีน้ำดื่มที่สะอาดเพียงพอตลอดทั้งปี และร้อยละ 87 มีน้ำประปาใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี ในขณะที่กว่าร้อยละ 77 ไม่มีภาชนะสำหรับสำรองน้ำไว้ใช้/ดื่มกิน และส่วนใหญ่ไม่ใช่แหล่งน้ำอื่น ๆ นอกเหนือจากน้ำประปา เช่น บ่อบาดาล บ่อน้ำตื้น สระน้ำ คิดเป็นร้อยละ 77 จากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การขยายตัวของเมือง และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดมลพิษปนเปื้อนในอากาศทำให้ประชากรส่วนใหญ่หันมาซื้อน้ำดื่มแทนการดื่มกินน้ำฝน เพราะกังวลเรื่องสารเคมีในอากาศทั้งจากโรงงาน มลพิษต่าง ๆ และเชื้อโรคจากสัตว์ รวมถึงการหันมาใช้น้ำประปาซึ่งมีแม่น้ำโขงเป็นแหล่งผลิตน้ำประปาสำคัญและเพียงพอ ทำให้หลายครัวเรือนไม่ได้มีภาชนะสำรองน้ำไว้ใช้ดังเดิม ส่วนความพอเพียงด้านน้ำเพื่อการเกษตรใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี พบว่า กว่าร้อยละ 76 มีความพอเพียงน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาการประกอบอาชีพของชุมชนพบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร มีเพียงบางส่วนที่ทำเกษตรแต่ถือว่าเป็นส่วนน้อย ดังนั้น ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นไปได้ในกรณีที่ชุมชนไม่มีความจำเป็นและเดือดร้อนเรื่องน้ำเพื่อการเกษตร เพราะไม่ใช่อาชีพหลัก (ดังตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 ข้อมูลด้านการเข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน

เข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน	ร้อยละ
มีน้ำดื่มที่สะอาดเพียงพอตลอดทั้งปี	
น้อยที่สุด	0.00
น้อย	0.00
ปานกลาง	1.00
มาก	10.00
มากที่สุด	89.00
รวม	100.00

เข้าถึงน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน	ร้อยละ
มีน้ำประปาใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี	
น้อยที่สุด	0.00
น้อย	0.00
ปานกลาง	1.00
มาก	12.00
มากที่สุด	87.00
รวม	100.00
มีภาชนะสำหรับสำรองน้ำไว้ใช้/ดื่มกิน	
น้อยที่สุด	77.00
น้อย	7.00
ปานกลาง	5.00
มาก	5.00
มากที่สุด	6.00
รวม	100.00
ใช้แหล่งน้ำอื่น ๆ นอกเหนือจากน้ำประปา	
น้อยที่สุด	87.00
น้อย	4.00
ปานกลาง	4.00
มาก	2.00
มากที่สุด	3.00
รวม	100.00
มีน้ำเพื่อการเกษตรใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี	
น้อยที่สุด	76.00
น้อย	5.00
ปานกลาง	3.00
มาก	6.00
มากที่สุด	10.00
รวม	100.00

นอกจากนี้ จากการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมแสดงให้เห็นว่า ระบบเศรษฐกิจของเทศบาลเมืองหนองคายมาจากหลายส่วน โดยเฉพาะจากการท่องเที่ยว โดยพบว่า ในรอบปี 2564 ที่ผ่านมาถึงแม้จะอยู่ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด -19 จำนวนนักท่องเที่ยวอาจลดจำนวนลง แต่ด้วยลักษณะ

สำคัญของเมืองหนองคายซึ่งเป็นจังหวัดชายแดนมีพื้นที่ติดต่อกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ถูกจัดให้เป็นประเทศที่เหมาะสมแก่การเป็นปลายทางท่องเที่ยว อันดับ 1 ในปี พ.ศ. 2556 ซึ่งสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวหนองคาย - เวียงจันทน์สะพานมิตรภาพไทย - ลาว ซึ่งเปิดใช้เมื่อปี พ.ศ. 2537 เป็นเส้นทางเศรษฐกิจท่องเที่ยวที่สำคัญมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย - ลาว และชาวต่างประเทศ เดินทางเข้า - ออก จากจุดนี้เป็นจำนวนมาก อีกทั้ง ในเขตเทศบาลเมืองหนองคายยังพบว่าที่พักและโรงแรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวมากถึง 58 แห่ง มีแหล่งจำหน่ายสินค้าและสถานประกอบการร้านค้า ๆ ต่างที่รองรับนักท่องเที่ยว อาทิ ตลาดท่าเสด็จ ตลาดแคมของ ร้านค้า ห้างร้าน และอุตสาหกรรมขนาดย่อมในครัวเรือน ที่จำหน่ายและให้บริการ เช่น ผลิตภัณฑ์ของชุมชน ผลิตภัณฑ์อาหารพื้นเมือง และร้านผลิตภัณฑ์พื้นเมือง เป็นต้น จากการผลิตและให้บริการผลิตภัณฑ์พื้นเมือง พบว่า เทศบาลเมืองหนองคายมีกลุ่มอาชีพที่ส่งเสริมการผลิตสินค้าชุมชน พื้นเมือง อาทิ เสื้อผ้าพื้นเมือง อาหาร และการนวดแผนไทย เป็นต้น จากทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้เกิดระบบการคมนาคมเพื่อรองรับการเดินทางภายในจังหวัด เช่น รถโดยสาร รถรับจ้าง รถสองแถว และรถสามล้อ เป็นต้น ซึ่งผู้ขับรถรับจ้างนั้นมาจากหลายแหล่งโดยเฉพาะจากชุมชนใกล้เคียง ชุมชนในเมืองที่ประชากรหลายคนประกอบอาชีพขับรถรับจ้าง ตลอดจนเปิดกิจการสถานที่รับฝากรถ

ชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนและการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาด้านกายภาพและการพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีทั้งการประกอบอาชีพในภาคการเกษตรและนอกภาคเกษตร ได้แก่ รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ จำแนกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านโคกแมงเงา หมู่ 7 และ 8 ดังนี้ (1) ชุมชนดั้งเดิม คือ หมู่ 7 ประกอบอาชีพ ทั้งค้าขาย รับจ้าง วิ่งรถรับจ้าง รับราชการ และทำการเกษตรเพื่อยังชีพ (2) หมู่บ้านจัดสรร (ตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ 7) ประกอบด้วย หมู่บ้านโชคอนันต์และร้อยวิลลัส ส่วนใหญ่เป็นคนนอกพื้นที่ ทำงานนอกภาคเกษตรโดยเฉพาะรับราชการ (3) ชุมชนดั้งเดิม หมู่ 8 ประชากรประมาณ 40 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ทำเกษตร ปลูกข้าว ทำสวนผลไม้ ปลูกฝรั่ง ปลูกชมพู และ (4) ชุมชนใหม่ คือ หมู่บ้านมิตรภาพมั่นคง ประมาณ 91 ครัวเรือน ประกอบอาชีพ รับจ้างและค้าขาย

จากโครงการพัฒนาของรัฐ อาทิ การสร้างสะพานมิตรภาพไทยลาวและการเปิดใช้สะพาน การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจ และส่งเสริมการท่องเที่ยว มีส่วนทำให้ประชากรในพื้นที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นจากการเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งจากคนในพื้นที่และแรงงานจากนอกพื้นที่ เกิดการปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และที่เห็นได้อย่างเด่นชัด เช่น การเลือกประกอบอาชีพค้าขาย ทั้งในชุมชนและข้ามฝั่งไปทำการค้าขายในประเทศลาว หรืออาชีพรับจ้างมากขึ้น โดยเฉพาะรถโดยสารรับจ้างที่มีจำนวนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเพื่อรองรับการสัญจรภายในพื้นที่ ตลอดจนการเพิ่มขึ้นของผู้ประกอบการร้านค้า ร้านอาหาร ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเหล่านี้อยู่แล้วแต่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการให้บริการ การทำธุรกิจรองรับผู้คนจากการเปิดใช้สะพานฯ และการท่องเที่ยว นอกจากนั้น ยังเกิดอาชีพใหม่โดยเปลี่ยนจากที่นาเป็นพื้นที่ธุรกิจ คือ ทำพื้นที่บริการรับฝากรถ มีรายได้จากการจัดตารางเดินรถโดยสารไทย - ลาว และที่พักอาศัยในชุมชนเป็นลักษณะที่พักแบบรีสอร์ทมีทั้งหมด 4 แห่ง เริ่มเกิดขึ้นช่วงเปิดใช้สะพานฯ คนใช้บริการส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นเข้ามาพักชั่วคราว เช่น คนขับรถบรรทุก เป็นต้น และก่อนช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด -19 มีคนลาวเข้ามาเช่าที่รีสอร์ท ที่พักในชุมชนแบบถาวร (รายปี) สำหรับไว้พักอาศัยระหว่างที่เดินทางมาค้าขายที่ฝั่งประเทศไทย

ในส่วนของกลุ่ม องค์กรด้านเศรษฐกิจนั้น ด้วยความที่เป็นชุมชนเมืองการรวมกลุ่มเป็นไปในลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์สำหรับใช้เองภายในกลุ่มไม่ใช่สำหรับจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ เช่น กลุ่มแม่บ้าน ทำขนม ทำสบู่ และน้ายาล้างจานไว้ใช้ในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลของเทศบาลเมืองหนองคายพบว่า ชุมชนโคกแมงเงา - สามัคคี มีกลุ่มอาชีพ คือ กลุ่มอาชีพชาสมุนไพร โดยมีสมาชิก 20 คน

จัดตั้งขึ้นในปี 2564 ส่วนฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า เป็นชุมชนฐานะปานกลาง ไม่รวย ไม่จน เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเองแม้จะไม่มีที่ดินทำกินแต่มีที่ดินที่อยู่อาศัยมั่นคงจึงถือว่าไม่ยากจนเพราะมีที่ดินเป็นของตนเอง

5. ความเปราะบางของชุมชน

5.1 ประสพการณ์/ภัยพิบัติและผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชน

จากการสำรวจข้อมูลความเปราะบางของชุมชนจากตัวแทน จำนวน 100 ครั้วเรือน พบว่า ชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคีและชุมชนใกล้เคียงที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลมีชัย มีประสพการณ์ที่ต้องเผชิญปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติ ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา สูงเป็นอันดับหนึ่ง ได้แก่ การที่ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาการไม่มีไฟฟ้าใช้อย่างเพียงพออีกทั้งบางครั้งยังเกิดเหตุการณ์ไฟฟ้าดับอยู่เสมอมากถึงร้อยละ 43 ซึ่งความเป็นไปได้อาจเกิดจากการที่บริเวณชุมชนเป็นที่ตั้งของรีสอร์ตและที่พักเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังมีประชากรแฝงที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้มีความต้องการใช้ไฟฟ้าเพิ่มขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ ชุมชนยังประสบกับปัญหาหนาวจัด ร้อนจัด ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหาลมพายุ และปัญหาฝุ่นละออง PM 2.5 ดังที่แสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ประสพการณ์การเผชิญปัญหาในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา 5 อันดับแรก

ประสพการณ์	ร้อยละ
1. ปัญหาไฟฟ้าดับ/ไม่เพียงพอ	43.00
2. ปัญหาอากาศหนาวจัด/ร้อนจัด	38.00
3. ปัญหาน้ำเสีย	37.00
4. ปัญหาลมพายุ	24.00
5. ปัญหาฝุ่นละออง PM.2.5	24.00

นอกจากนี้ จากการสอบถามข้อมูลคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน พบว่า นอกจากปัญหาที่ชุมชนต้องประสบดังที่กล่าวไปในตอนต้นแล้ว ชุมชนยังประสบกับปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองหนองคายและชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี

ภัยพิบัติที่ชุมชนโคกแมงเงา – สามัคคี เคยประสบนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดตามธรรมชาติและตามฤดูกาล โดยภัยพิบัติที่เคยเกิดขึ้นนั้นคือ น้ำท่วมจากการน้ำเอ่อล้นของแม่น้ำโขง เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่การไหลผ่านของแม่น้ำโขงซึ่งหากมีฝนตกหนักน้ำจะระบายไม่ทันล้นริมตลิ่งเข้าท่วมชุมชนใกล้เคียง โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2509 และปี 2514

ในช่วงปี พ.ศ. 2551-2555 จังหวัดหนองคายประสบกับอุทกภัย ซึ่งฝนตกหนักต่อเนื่องและเหตุการณ์พายุหมุนนกกเตน ทำให้เกิดน้ำท่วมหนักที่สุดในรอบ 40 ปี โดยน้ำท่วมขังสูงกว่าถึง 1 เมตร พื้นที่เกษตรได้รับความเสียหายประมาณ 619,723 ไร่ โดยชุมชนโคกแมงเงา – สามัคคี มีบ้านเรือนเสียหายประมาณ 20 หลัง และเสียหายหนักที่สุด 2 หลัง ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากทางเทศบาลเมืองหนองคายเข้ามาให้ความช่วยเหลือซ่อมแซมบ้านเรือน โดยประธานชุมชนประสานไปยังเทศบาลฯ จากนั้นทางเทศบาลจะมาสำรวจและประเมินความเสียหายเพื่อรับเงินช่วยเหลือซ่อมแซมบ้านเรือน และส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย ข้าวเน่าเสีย พืชผักน้ำท่วมทั้งหมด

ส่วนในช่วงพ.ศ. 2556-2559 จังหวัดหนองคาย ประสบทั้งเหตุการณ์ ภัยแล้งและอุทกภัย โดยอำเภอเมือง อำเภอท่าบ่อและอำเภอโพนพิสัยได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก ขณะที่ชุมชนโคกแมงเงา – สามัคคี ประสบภัยแล้งหนักที่สุดเมื่อปี พ.ศ.2563 ส่งผลต่อการทำนาปรังซึ่งมีพื้นที่รวมกว่า 200 ไร่ ซึ่งไม่สามารถทำนาปรังได้ในปีดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ปัญหาภัยพิบัติที่ชุมชนประสบนั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากสภาพอากาศ การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศตามฤดูกาลซึ่งไม่ใช่พื้นที่เปราะบางที่เสี่ยงต่อการประสบภัยพิบัติ สอดคล้องกับข้อมูลจากการสำรวจประเด็นความเปราะบางของชุมชนซึ่งไม่พบปัญหาน้ำท่วมแต่อย่างใด มีระดับความอ่อนไหวต่อภัยพิบัติ เพียงร้อยละ 42 และระดับความเสี่ยงภัย เพียงร้อยละ 40.34 แต่ในขณะเดียวกันพบว่า ชุมชนประสบปัญหาอากาศหนาวจัด/ร้อนจัด กว่าร้อยละ 38 ซึ่งอาจมีสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลง ความแปรปรวน และความไม่แน่นอนของฤดูกาลและสภาพภูมิอากาศ ซึ่งฤดูร้อนและฤดูฝนเกิดขึ้นช้ากว่าปกติไม่ตรงตามฤดูกาล รวมทั้งช่วงการเกิดภัยพิบัติจากภัยแล้ง ในปัจจุบันเกิดขึ้นเร็วกว่าแต่ช่วงการเกิดภัยพิบัติจากมรสุมเกิดขึ้นช้ากว่า การขยับเลื่อนและเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้เกิด

5.2 การเติบโตของเมืองและผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชน

การเติบโตของเมืองและผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนโคกแมงเงา – สามัคคี จากการพัฒนาพื้นที่ชายแดน การส่งเสริมการท่องเที่ยว การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการลงทุน ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนดังนี้

1) ด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชุมชนใหม่ คือ ชุมชนมิตรภาพบ้านมั่นคง ซึ่งเป็นชุมชนใหม่ที่เข้ามาอาศัยในชุมชนโคกแมงเงา – สามัคคี หมู่ 8 เริ่มก่อตั้งชุมชนเมื่อปี 2549 โดยทำสัญญาเช่าอยู่ในที่ของราชพัสดุ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ว่างเปล่าที่ไม่ได้ถูกวางแผนไว้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย ระบบด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนจึงไม่ได้ถูกกำหนดไว้ ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาโดยเฉพาะเรื่องการระบายน้ำเสียจากครัวเรือน เนื่องจากชุมชนยังไม่มีท่อระบายน้ำส่วนใหญ่ไหลลงพื้น ทำให้เกิดน้ำท่วมขัง น้ำเน่าเสีย และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค บางครั้งเกิดเป็นปัญหาทะเลาะกันเองภายในชุมชนจากปัญหาการระบายและการเทน้ำเสียลงตามพื้น สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งพบว่ามีปัญหาน้ำเสียในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 37 แม้จะเป็นสัดส่วนที่ไม่สูงมากนักแต่ตัวเลขนี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีปัญหาดังกล่าวนี้เกิดขึ้น

ภาพที่ 4 แสดงหมู่บ้านมิตรภาพมั่นคง

จากปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ทางชุมชนได้เสนอขอรับงบประมาณสำหรับจัดทำท่อระบายน้ำเสีย พร้อมบ่อพักคอนกรีตเสริมเหล็กไปยังเทศบาลเมืองหนองคายแล้ว อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวนี้นี้ เกิดจากการวางแผนด้านโครงสร้างพื้นฐานของที่อยู่อาศัย เนื่องจากความจำเป็นและความต้องการที่อยู่ที่มีสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ต้องอาศัยอยู่ในเมือง เพราะประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขาย ประการสำคัญคือ เป็นผู้ที่เคยอยู่อาศัยในเมืองมาก่อน

2) ด้านสังคม

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน เนื่องจากชุมชนโคกแมงเงา – สามัคคี มีประชากรที่เป็นทั้งคนเก่า คนดั้งเดิมในพื้นที่ หรือที่เรียกว่า “คนกับที่” และคนใหม่ที่เข้ามาอยู่ใหม่โดยคือที่อาศัยอยู่ในชุมชนมิตรภาพบ้านมั่นคง กว่า 91 ครัวเรือน อีกทั้งประชากรในชุมชนนี้เป็นคนจากต่างถิ่น มีวิถีชีวิตแบบคนเมืองคือไปทำงานและกลับมาอยู่กับครอบครัวไม่ได้ยุ่งเกี่ยวหรือมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเท่าที่ควร ทั้งการทำกิจกรรม การร่วมประชุมกับชุมชน เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงความช่องว่างในความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นคนเก่าและความเป็นคนใหม่ที่อยู่บริบทเดียวกัน

(2) โครงสร้างประชากร คือ การมีอยู่ของประชากรแฝง ส่วนประเด็นด้านประชากรแฝงนั้น จากข้อมูลจำนวนประชากรแฝงที่อพยพเข้ามาไม่ต่ำกว่า 50,000 คน ซึ่งกระจายตัวในพื้นที่จังหวัดหนองคายโดยเฉพาะพื้นที่เศรษฐกิจและแหล่งที่มีงานทำ รวมทั้งการอาศัยอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ทั้งที่อยู่อาศัยเพื่อการประกอบอาชีพ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม จากข้อมูลพบว่า มีคนลาวเดินทางเข้ามาทำธุรกิจค้าขาย และอาศัยอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะที่ชุมชนบ้านมิตรภาพบ้านมั่นคง พบว่า มีการแต่งงานและอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างคนไทยและคนลาว “แบบผัวไทย เมียลาว ผัวลาว เมียไทย” ค่อนข้างมาก โดยการอาศัยอยู่กับคนไทยเมื่อถึงครบกำหนดจะไปต่อใบอนุญาตเข้าเมือง ซึ่งการเข้ามาของประชากรลักษณะนี้พบได้ในพื้นที่

ชายแดนเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้คน การเข้าออกระหว่างประเทศเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้น การมีอยู่ของประชากรแฝงจึงเป็นสิ่งที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับการประเมินศักยภาพของจังหวัดหนองคาย พบว่า มีประเด็นเรื่องมีการพัฒนาและเกิดการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว มีประชากรแฝงเป็นจำนวนมากแต่การพัฒนาเมืองไม่ทันต่อความต้องการ (แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - 2570) เทศบาลเมืองหนองคาย, 2564)

6. ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

จากการศึกษาการประเมินผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง กรณีศึกษาชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี ตำบลมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณเพื่ออธิบายในประเด็นความเป็นอยู่และความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชายแดนในพื้นที่โครงการพัฒนาจากภาครัฐ โดยเก็บข้อมูลจำนวน 100 ครั้วเรือน ซึ่งพบว่า ในภาพรวมมีคะแนนรวมความอยู่ดีมีสุขอยู่ในระดับมากถึงร้อยละ 70.80 โดยมีรายละเอียดที่สามารถอธิบายความอยู่ดีมีสุข โดยพิจารณาจากการได้รับอิทธิพลทางตรง ในเรื่องของศักยภาพในการรับมือภัยพิบัติ (ร้อยละ 65.08) รายได้ และทรัพย์สินในครั้วเรือน รวมทั้งการได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ประสพการณ์เผชิญกับภัยพิบัติในรอบ 5 ปี (ร้อยละ 40.34) ความอ่อนไหวต่อพิบัติ (ร้อยละ 41.93) มีเส้นทางผ่านศักยภาพในการรับมือภัยพิบัติของครั้วเรือน

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีระดับความอยู่ดีมีสุขในระดับที่สูง อาจเนื่องมาจากส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทั้งที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ซึ่งถือเป็นความมั่นคงในชีวิตประการหนึ่ง อีกทั้ง ประชากรชุมชนโคกแมงเงา - สามัคคี สามารถเข้าถึงและเป็นเจ้าของทรัพย์สินต่าง ๆ ได้ค่อนข้างมากอาจแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความสามารถในการหารายได้จากหลากหลายช่องทาง อีกทั้ง เป็นชุมชนเมืองที่สามารถเข้าถึงบริการต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกทั้งด้านการค้า แหล่งอาหาร และแหล่งน้ำ